

sufficiently. The attempt of ontological substantiation of the necessity of approximative nomination for human communication is made. The means of expressing approximative nomination, the so-called approximators (APs) represented by all language levels are analyzed. The fact of universality of the language category of approximation is grounded in the sphere of mentality, connected with an incompleteness and inaccuracy of human knowledge and representing itself a display of the form of objective reality reflexion. One of its aspects – approximative evaluation showing the attitude of the speaker towards the matter of speaking is studied. It is known that the evaluation is a significant component of the process of communication and it is understood as the expression of positive or negative semantic treatment, as evaluative judgment. The absence of direct nomination is substituted by the use of approximative nomination (in other terms approximative evaluation) and is one of the important aspects of the general nominative strategy of a speaker.

Key words: approximative nomination, approximation, approximators (APs), the category of evaluation, approximative evaluation.

Стаття надійшла до редакції 04.02.2013 р.

Прийнято до друку 30.05.2013 р.

Рецензент – д. філол. н., проф. Сенів М. Г.

УДК 81'42

П. О. Федаюк

ДИСКУРСИВНА СКЛАДОВА МОВНОГО ОБРАЗУ СВІТУ

Будучи фундаментальним поняттям, що об'єднує найбільш вагомі контексти взаємодії людської свідомості і соціального середовища, картина світу регулярно стає об'єктом наукової рефлексії [1, с. 20; 2, с. 3; 3, с. 15; 4, с. 21]. В рамках сучасної науково-теоретичної парадигми картина світу осмислюється в межах трьох головних ракурсів: а) як (глобальний) образ світу, б) як інструмент пізнання, в) як теоретична конструкт-модель [5, с. 5].

Відзначена вторинність картини світу по відношенню до реального світу, дослідники неоднозначно інтерпретують сутність психоментальних процесів, що лежать в основі взаємодії людської свідомості і об'єктивного світу, внаслідок чого оформлюються два підходи до визначення картини світу: рефлексивний і конструктивний [5, с. 7]. Згідно з першим підходом, картина світу – відображення реального світу у вигляді образу або моделі [1, с.15 ;6, с. 12].

Збалансованою представляється точка зору, відповідно якої принципом, утворюючим образ світу за типом динамічної системи, визнається взаємодія рефлексії і конструкції. Впевненість в тому, що

рефлексія і конструкція знаходяться в динамічному взаємозв'язку, підтримується висновками про механізми формування і функціонування картини світу, котра розглядається як результат взаємодії двох початків: перцептивного і раціонального [3, с. 5–10]. Неважко зробити висновок, що перцептивне симетрично рецептивному, а раціональне – конструктивному.

Каркас даного дослідження формується концептуальною тріадою: картина світу – мовна картина світу – національна мовна картина світу [5, с. 12]. Дана тріада віддзеркалює і моделює головні парадигми, в рамках яких конституюються і актуалізуються системи когнітивної і лінгвістичної репрезентації людиною оточуючого світу. Окреслені вище парадигми інкорпорує образ і мову як базові модуси у прийоми репрезентації об'єктивної і суб'єктивної реальності, транслюють культурологічні і лінгвістичні чинники і закономірності, регулюючи соціо- і лінгвокреативну діяльність людської свідомості в умовах конкретного лінгвокультурного соціуму, детермінують системні характеристики прототипічної мовної особистості – носія прототипічної мовної свідомості і прототипічної мовленнєвої поведінки.

Картина світу допускає одинично-множинну інтерпретацію як цілісний образ і як континуум образів, що варіюються за рахунок профілювання того чи іншого модусу концептуалізації реального і можливого світів і співвідносного з цим модусом типу знання. Картина світу створюється на основі сполучення різностатусних феноменів свідомості буття, рефлексії і конструкції суб'єкту і об'єкту. Це структурне утворення, що відображає діалектичну організацію людського досвіду. Картина світу має когнітивно-дискурсивну онтологію, бо одночасно відтворює реальний світ і конструює його за допомогою діяльності людської свідомості.

Природнім наслідком полімодусності картини світу стає її поліфункціональність: образ світу виконує різноманітні функції, підсумувати які можна в наступному вигляді:

1. репрезентуюча функція: картина світу відтворює (з різним ступенем достовірності) об'єктивну і суб'єктивну реальність: *«Roger said nothing. He didn't know what he could possibly say. He felt cold, as though the November wind were sweeping right through him.»* [7, с. 12 – 13] – у даному прикладі ми бачимо, як персонаж змальовує, тобто представляє свої почуття за допомогою їх порівняння із природним явищем, об'єктивним тут є те, що висвітлюються якісь дійсно погані спогади, певне розчарування, а суб'єктивність полягає у виборі засобів мови передати певним чином ці події – у наведеному реченні автор використав *cold* і *November wind*, а не, скажімо, *frosty weather* або *bitter cold*.

2. корегуюча функція: картина світу інтегрує архетипічний, актуальний і віртуальний (синтетичний) колективний і індивідуальний досвід в єдину асоціативну мережу: *«Emily, grasping the receiver of the phone, listened to the silence of the house, drowsing in the heat of the early afternoon»* [8, с. 12 – 13] – тобто всім відомо поняття і явище жару, а в

прикладі слово на позначення жари як колективний досвід використано індивідуально, бо *house, drowsing in the heat* є лише певною асоціацією, а не фіксованим тропом мови;

3. генеруюча функція: картина світу продукує нове знання в результаті взаємодії актуального досвіду і ситуативного тезаурусу особистості: «*It was leaden and grey this afternoon; a watery sun trying to push through the clouds without much success*» [9, с. 30] – нове знання полягає тут не в тому, що використано новий мовний знак на позначення сонця і хмарини, а в тому, що слова на позначення вже відомих і існуючих в природі погодних явищ використано з актуального досвіду персонажа ситуативно, а саме, для змалювання якихось недобрих подій, що повинні відбутись в найблищому майбутньому;

4. моделююча функція: образ світу моделює процеси соціальної взаємодії і особистість, що приймає участь в даних процесах: «*...My client's house is situated on the dunes, and Doug could take a walk on the beach if the weather is good, whilst we look over the house and chat with Mrs. Newsam*» [9, с. 156] – в наведеному реченні адресант за допомогою опису сприятливих кліматичних умов намагається вплинути на адресата і досягти певної комунікативної мети;

5. комуніцируюча функція: взаємодія партнерів з комунікації базується на взаємодії їх картин світу. Підсумком такої взаємодії стає корекція картин світу взаємодіючих суб'єктів, котра здійснюється або за типом прирощування бачення шляхом інкорпорування в індивідуальну картину світу нових елементів, або за типом модифікації конфігурацій знань про місце морально-етичних і ціннісних пріоритетів: «*Why don't you go down there for a week or two, Gran? The weather's warm, much warmer than New York. It would do you good. And Mom would love your company*» [9, с. 144] – тут можливо два рішення даної пропозиції: або бабуся погодиться і поїде відпочивати і насолоджуватись сонячною і теплою погодою, або відмовиться.

В сучасній лінгвістичній літературі прийняте розгалуження концептуальної і мовної картин світу [2, с. 10; 4, с. 21 – 24; 10, с. 27], яке диференціює два модуси репрезентації оточуючого світу а) у вигляді когнітивних структур б) у вигляді мовних номінацій. Б. А. Серебреніков, коментуючи співвідношення цих двох картин світу, відмічає, що мовна картина світу виконує дві функції: 1) позначення основних елементів концептуальної картини світу: як, відомо, мова представляє собою знакову систему, отже, в різних мовах і позначення одного і того ж поняття відбувається відповідно різними засобами-знаками, порівняймо: українське *сніг*, англійське *snow*, німецьке *der Schnee*, французьке *neige* і російське *снег*, і 2) експлікація засобами мови концептуальної картини світу [4, с. 21]: позначення різних понять в одній мові відбувається одними і тими ж засобами мови, тобто різні десигнати можуть співвідноситись із різними поняттями, а сигніфікати, хоча і відрізняються один від одного за складом, використовують обмежену

кількість засобів (букв, звуків) для їх утворення: *rain* [11, с. 1034], *sleet* [11, с. 1198], *snow* [11, с. 1210] і *hail* [11, с. 560] – різновиди опадів, позначені в англійській мові, співвідносяться з різними концептами об'єктивного світу – концептуальної картини світу. Виконання цих двох функцій детерміновано особливостями національно-специфічної категоризації і концептуалізації: мова об'єктивує і моделює культурологічно марковане світобачення. Завдяки вербальним засобам і мовним моделям відбувається додаткове «бачення» світу. Ці моделі доповнюють загальну картину знань, корегують її. Наприклад, таке явище природи як *вітер* є типовим для всіх континентів, але різновиди повітря є географічно та кліматично обумовленими, наприклад: *sirocco – hot moist wind reaching Italy from Africa* [11, с. 1190]. Зрозуміло, що для жителів країн Африки та Італії воно є знайомим через особистий досвід, зумовлений умовами проживання в цих кліматичних зонах, а тому зрозумілим, чого не скажеш про мешканців інших країн. Через відсутність або малу кількість випадків руху повітря в такий спосіб дефініція наведеної номінативної одиниці відходить на другий план, тобто в склад пасивної лексики.

Напрямок сучасного мовознавства зорієнтований на проблеми структурної організації, змістовної характеристики й типологічної специфіки мовного образу світу. Мовна картина розглядається як високодинамічна, складно структурована, еволюціонуюча система, що визначається онтологією мовного існування і розвитку. В рамках теоретичного осмислення мовної картини світу розрізняють наступні підходи: лінгвофілософський, лінгвокогнітивний, лінгвокультурологічний, лінгвoseмантичний, лінгвопрагматичний, психолінгвістичний і соціолінгвістичний [5, с. 5–7]. Різноманітність методологічних форматів і підходів до досліджуваної мовної картини світу свідчить про структурну складність і змістовну об'ємність даного феномену. Цінність комплексного осягнення мовної картини світу забезпечується взаємо-виміром внеску різнорівневих категорій і різностатусних механізмів в лінгвістичне конструювання реальності.

Об'єкт нашого дослідження – англomовна картина світу – прототипічний образ культур, сукупність мовних одиниць і мовленнєвих стратегій, вербалізуючих смислові значимості англomовної свідомості.

Предмет дослідження – дискурсивний простір в аспекті його національно-специфічної категоризації.

Мета роботи полягає в тому, щоб розробити концептуальні основи моделювання мовної картини світу. Дослідження має також на меті визначити та аналітично описати лінгвістичні механізми, що представляють національне бачення світу за типом інтегруючого семантико-дискурсивного простору.

Проблема визначення мовної картини світу і її категоріальної специфікації включає ряд аспектів, а саме:

- співвідношення глобального образу світу (картини світу) і мовної картини світу, що об'єктивізує цей глобальний образ світу в залежності від особливостей лінгвокультурологічної рецепції і рефлексії,
- позиціонування мовної картини світу в ряді сполучених сутностей – різноманітних (специфічних) картин світу, що виокремлюються дослідниками в різних галузях знання,
- визначення статусних і параметричних характеристик мовної картини світу, що забезпечують її функціонування в якості операціонального механізму, призначення якого полягає в фіксації, конструюванні і трансляції універсального (транскультурного) і етнокультурного бачення світу.

Встановлено, що інформація про світ закладена, перш за все, в системних значеннях слів, що служить основою для інтерпретації мовної картини світу в термінах семантичного простору [2, с. 15; 12, с. 22; 13, с. 219]. Семантичний простір слів на позначення погодних явищ в англійській мові в спрощеній формі представлений гіперонімом WEATHER і гіпонімами ATMOSPHERE, TEMPERATURE, WIND, RAIN і SNOW. Разом з тим представляється важливим враховувати сутність людського слова, котре разом з катигоризуючою виконує і аккумуляючу функцію. Визначення мови як когнітивного процесу, що здійснюється в комунікативній діяльності ставить мовну картину світу в галузь взаємодії двох систем: когніції і комунікації [14, с. 8]. Відповідно, теоретичне моделювання мовної картини світу за необхідністю здійснюється із застосуванням інструментарія когнітивно-дискурсивної методології, що об'єднує два формати уявлення знань в мові: структурний і подійний [5, с. 17]. Тому під увагою знаходиться змістовне наповнення мовної картини світу. Мовна картина світу формується за допомогою взаємодії двох типів простору – семантичного, вже зазначеного, представленого системними значеннями слів, і дискурсивного, що репрезентується системними операторами, які оформлюють типи соціальної взаємодії. Інкорпоруєчи найбільш вагомні константи соціальної взаємодії у вигляді типізованих дискурсивних реалізацій, дискурсивний простір входить до мовної картини світу на правах її фрагменту. Новим є осмислення мовної картини світу як інтегрованого семантико-дискурсивного простору слів на позначення погодних явищ, що породжується діалектичною взаємодією системних значень слів і системних операторів, регламентуючих параметри організації мовної системи; підхід до дослідження англійської картини світу з позиції визначення внеску різностатусних лінгвістичних механізмів і лінгвістичне конструювання реальності. Системоутворююча роль дискурсивного простору обумовлюється його категоріальною значимістю з точки зору – стратегічних прийомів і засобів, організуючих мовленнєву поведінку мовної особистості і регулюючих інтерсуб'єктивне переживання смислової різноманітності реального світу. Дискурсивний простір включений до змістовного наповнення картини світу на основі подійного

формата уявлення знань в мові як методологічного пояснення цьому. В якості фрагменту мовної картини світу дискурсивний простір представляє собою системний оператор, виконуючий ряд функцій, як такі:

а) об'єктивуючу функцію: дискурсивний простір об'єктивує категоріальні контексти соціальної взаємодії, тобто всі випадки вживання одного і того ж слова на позначення одного і того ж природного феномену одного твору або різних творів можна об'єднати в один об'єктивний дискурсивний простір;

б) категоризуючу функцію: дискурсивний простір категоризує лінгвістичні репрезентації інтерсуб'єктивної діяльності на основі ідентифікації онтологічних характеристик інтерсуб'єктивного переживаємого фрагменту реального світу, іншими словами один і той самий феномен природи може сприйматись по-різному однією людиною в різні моменти життя або однаково різними людьми, так, сніг в англійській мові зазвичай асоціюється із певними труднощами і переживаннями життя: «*I wandered into a deli, but I already knew that this would lead to no good. I caught the bus just in time and watched the triangular park fade behind the snowstorm*» [15, с. 12–13];

в) синтезуючу функцію: дискурсивний простір синтезує оперативний образ соціальної взаємодії за допомогою активації різнорівневих і різностатусних оперативних механізмів, що оформлюють змістовну структуру соціальної діяльності, тобто за допомогою слів на позначення погодних явищ під час комунікації навіть в окремо взятому мовленнєвому акті можна досягти певного перлокутивного ефекту: «*I don't want to go anywhere, it's too hot and smelly, she said*» [8, с. 12–13] – адресант пояснює, чому він не хоче приєднатись до когось і кудись вирушити шляхом аргументації, що надворі несприятливі кліматичні умови;

г) координуючу функцію: дискурсивний простір координує зіставлення структурної і подійної організації і репрезентації знання в контексті історико-культурної ситуації, а саме: візьмемо до уваги набір синонімів на позначення вітру в англійській мові – *breeze, cool, air flow, icy blast, hot wind, breath of air, waft, whiff, puff, gust, gale, blow – strong wind or wind storm* [11, с. 1411–1454] тощо. Кількісна характеристика номінативних засобів, які позначають *winter* в англійській мові, відзначається багаточисельністю через екстралінгвальні чинники – наявність цього феномену в природі англійських країн. Англія, Нова Зеландія і США розташовані на континентах і островах і їх морське положення кліматично зумовлює наявність різних за силою і частотністю рухів повітря;

д) атрибутивну функцію: дискурсивний простір атрибутує оперативним образам соціальної взаємодії унікальні значимості, отримуючі статус діагностичних механізмів соціальної активності мовної особистості; слово на позначення одного і того ж самого природного феномену може бути використано у безлічі випадків, які в дискурсі, кожний окремо сам по собі, є унікальним і неповторним: «*Reading snow is like listening to music. To describe what you've read is to try to explain music in*

writing» [16, с. 37] або «*Perhaps falling in love, the piercing knowledge that we ourselves will someday die, and the love of snow are in reality not sudden events; perhaps they are always present. Perhaps they never vanish either*» [16, с. 37]. У першому прикладі слово *snow* вжито для змалювання якогось дива, а в другому випадку – для посилення відчуття несподіваності неочікуваних природних явищ і паралельно певних подій у житті.

Теоретичне моделювання дискурсивного простору витікає з визнання багато системної організації феномену під розглядом: дискурсивний простір має параметричні характеристики таких систем, як: а) культурологічна система, що конституюється культурологічними значеннями, сценаріями і фреймами; б) психологічна система, що утворюється психологічними якостями мовної особистості і психологічними механізмами смислоформування і смислоформування; в) структурно-організована система, що формується за допомогою актуалізаційної взаємодії різнорівневих структурних механізмів, що оформлюють внутрішньо- та міжсистемні структурні зв'язки і залежності; г) семіологічна система, регулювання якої здійснюється семіологічними механізмами; д) типологічна система, що утворюється диференційованим уявленням дискурсивних реалізацій, що осмислюються в термінах типологічних субсистем; є) історична система, еволюційний розвиток якої забезпечується динамікою історичних процесів, конгруентних (відповідних) етапам розвитку лінгвокультурного соціуму [5, с. 20].

Теоретичне моделювання дискурсивного простору «Weather Phenomena» базується на визнанні його багатомірності і багаторівневості, що узгоджується з багатогранністю соціальної діяльності. Належно заявленому принципу, виявляється виправданим здійснювати моделювання дискурсивного простору в термінах системоутворюючих значимостей-складових.

Культурологічна складова позиціює (представляє) дискурсивний простір в якості фрагмента культурного універсума на основі визначення компонентів прототипічного сценарія. Культурологічна складова оформлює дискурсивний простір в якості фрагменту культурного універсуму, диференційованого на основі визначення компонентів прототипічного сценарію, котрий асоціюється з базовим модусом людської діяльності, транслює соціально-валідне знання, є інструментом культурної адаптації і інкультурації і симетрично переживається представниками національної культури. Культурний сценарій не може бути адекватно охарактеризований без звернення до таких категоріальних характеристик соціальної взаємодії, як прототипічна мовна особистість, прототипічна номінація і прототипічні цінності.

Прототипічна мовна особистість – це узагальнений образ представника лінгвокультурного соціуму, що здійснює свою мовленнєвомисленнєву і мовленнєвоповедінкову діяльність в умовах даного соціуму. Культуроутворюючий потенціал як принцип прототипічної мовної особистості визначається її внеском в типологічне

оформлення культурного універсуму. Прототипічна мовна особистість є носієм прототипічної мовної свідомості і прототипічної мовної поведінки. Прототипічна мовна свідомість знаходить своє вираження в способах історично і культурологічно мотивованої і маркованої мовної категоризації і концептуалізації. Національно-специфічні акценти осмислення людського буття об'єктивуються сіткою культууроутворюючих номінацій, набуваючи тим самим статус діагностично цінних і типологічно релевантних епістемічних, етичних і естетичних категорій.

Критеріями для обґрунтування статусу прототипічної номінації можуть виступати наступні фактори: 1) принцип культурологічної розробленості, 2) принцип культурологічної рекурентності: культурна значимість прототипічного концепту підтверджується процедурою встановлення частотності використання об'єктивуючої його номінації, 3) принцип культурологічної топікалізації: прототипічна номінація повинна репрезентувати тематичну галузь, що має значимість з точки зору: ідентифікації тієї чи іншої лінгвокультури, зіставлення цієї культури з іншими лінгвокультурами з метою концептуальних і лінгвістичних інтегративних і диференціальних механізмів, 4) принцип культурологічної специфікації: прототипічна номінація повинна специфікувати окреслений фрагмент культурного універсуму стосовно маркованості його варіативних реалізацій, 5) принцип культурологічної преференції: прототипічна номінація об'єктивує прототипічну цінність в якості аксіологічної преференції даної лінгвокультурної спільноти. Прототипічна номінація і прототипічна цінність представляють собою взаємодетермінуючі сутності – прототипічна номінація, з одного боку, діагностує прототипічну цінність, а з іншого боку, оформлюється на основі ідентифікації прототипічної цінності.

Прототипічна цінність: а) симптоматична: вона характеризує соціум в плані його аксіологічних преференцій, б) подібна директивній ілюкції, що оформлює дискурсивний простір за типом гомостатичної системи, в) стереотипна. Представлення прототипічної цінності в якості конфігуративного сполучення аксіологічних смислів дає можливість виявити її статусні ознаки, а саме:

а) системну обумовленість, котра підтверджується смисловими взаємо-перетинаннями на внутрисистемному рівні,

б) семіологічну значимість, що обумовлюється високим ступенем лінгвістичної розробленості прототипічної цінності: вона оснащена широким спектром прототипічних номінацій, що об'єктивують конститутивні і асоційовані смисли,

в) смислову ємкість, внаслідок чого прототипічна номінація оформляється за зразком семантичної матриці.

За психологічною версією дискурсивний простір представляється прототипічною мовною особистістю, експонуємою за допомогою особистісних індексів і особистісних смислів. Психологічна складова базується на теоретичному осмисленні мовної особистості як етно-соціо

психолінгвістичної категорії, експоновної засобом особистісних індексів етнічного, соціального, інтелектуального, інтенціонального, мовного, мовленнєвого і особистісного смислів, що породжуються діалектичною взаємодією індивідуальної свідомості і соціального середовища.

Особистісні смисли актуалізуються системною діяльністю механізмів: а) когнітивних, б) семантичних, в) прагматичних [5, с. 22].

А) Когнітивні механізми похідні від стрижневої антиномії рефлексивного і конструктивного, заявленої в якості опорного принципу дослідження цього механізму. Похідним від першого є механізм рефлексії, що співвідносить досвід індивідууму з актуальною ситуацією мовленнєвої взаємодії. Похідним від другого слід визнати механізм інтерпретації, що визначає параметри зміни реального і можливого світу.

Б) Семантичний механізм представлений семантичною репрезентацією, в) а прагматичний – прагматичною інтерпретацією. Прагматика передбачає вирішення проблеми і з боку мовця (планування), і з боку слухача (інтерпретація як евристичний аналіз).

Участь діяльнісних механізмів в породженні і інтерпретації особистісних смислів оформлює різні формати актуалізації цих смислів на основі профілювання їх компонентів: раціонального, емоціонального, архетипічно вмотивованого. Слід звернути увагу на те, що складові особистісних смислів або частково, або повністю протиставляються один одному. Так, раціональна організація повністю протилежна архетипічному досвіду. Це причина стресів, когнітивних диссонансів і аналогічних особистісних станів, котрі далеко не завжди пов'язані з розузгодженням особистого і загальноприродного, феноменологічного і структурного.

Семіологічним образом дискурсивного простору є прототипічна пропозиція – інваріант актуальних пропозицій висловлювань. Семіологічна складова дискурсивного простору конституюється смислопороджуючими механізмами, функціонуючими на рівні цілого дискурсу і певних його фрагментів. Семіологічне оформлення дискурсивного простору здійснюється на базі визначення прототипічної пропозиції, котра лежить в основі породження дискурсу і служить інструментом його ідентифікації. Діагностична цінність цієї пропозиції де-термінується її співвіднесеністю з прототипічним сценарієм соціальної взаємодії. Прототипічна пропозиція актуалізується в статусі мікроструктури. Вона мислиться відносно послідовності пропозицій [17, с. 147]. Ця пропозиція профілює семіологічний упізнаний зміст, активуючи систему семіологічних очікувань, котрі знаходять своє вираження в певному способі фреймування дискурсивного простору, і оформлює інваріантні відносини в умовах релятивно розгортної діяльності. Прототипічна пропозиція модулюється параметрами актуальної ситуації і реалізується варіативно, в залежності від змісту продукованого дискурсу. Актуальне смислоутворення здійснюється в режимі взаємодії лексичного і граматичного, конотативного і денотативного, пропозиційного і препозиційного значень.

Типологічна організація дискурсивного простору детермінується кластерним сполученням критеріальних характеристик, що оформлюються в якості типологем – діагностичних інструментів специфікації дискурсивних жанрів. Типологічна складова приписує дискурсивному простору статус типологічної системи, конститутивне наповнення і диференційовано внутрішня єдність якої визначається кластерним сполученням критеріальних параметрів: 1) дискурсивної концепції адресанта, 2) дискурсивної концепції адресата, 3) ключової дискурсивної стратегії, 4) домінуючої ілюкції, 5) сітки діагностуючих номінацій.

Структурне подання дискурсивного простору має вид інтегрованої презентації, включаючої ряд конститутивних просторів. Структурна організація дискурсивного простору регулюється низкою принципів, що регламентують взаємовиявленість і взаємодію його компонентів. Це –

1. принцип системності – дискурсивний простір представляє собою гомеостатичну систему, ідентичність якої підтримується системними кореляціями і реляціями, діючими на внутрішньо- і міжсистемних рівнях,

2. принцип когнітивної рівноваги – дискурсивний простір екзистує шляхом взаємодії протилежностей – механізмів диференціації і інтеграції. Специфіка когнітивної рівноваги полягає в збагаченні цілого на основі розширення спектру варіативних реалізацій системних характеристик,

3. принцип конгруентності – з метою забезпечення динамічного структурного співвідношення елементів, які конструюють дискурсивний простір, селекція цих елементів здійснюється виходячи з їх конгруентності структурній і ідеологічній картині мовленнєвої події,

4. принцип релятивності – дискурсивний простір розгортається шляхом лінеаризації пропозицій і релятивізовано відносно адресанта, адресата і ситуації мовленнєвої взаємодії,

5. принцип конфігуративності – конфігуративність дискурсивного простору витікає з його діалектичної природи і передбачає неоднорідність даного простору, координовану роздільність складових його суб-просторів і множинність його актуальних образів-конфігурацій.

Концептуалізація фрагменту того чи іншого культурного універсуму включає, як правило, два типи ментальних сутностей: концепт, що репрезентує цей фрагмент як цілісне утворення (дискретний об'єкт) в сукупності його прототипічних і маргінальних характеристик і низку (є) концепцій, що віддзеркалюють окремі елементи, які конституують даний дискретний об'єкт. В другому випадку фрагмент культурного універсуму мислиться як континуум. Умовою існування і становлення такого континууму є конституальна інтеграція – оперативний механізм, інтегруючий концептивні елементи, що належать різним галузям знання. Тим самим розмежовуються концепт як оперативна структура мислення і концептуальний простір як область аффіліації оперативних структур мислення, які в своїй сукупності забезпечують відзеркалення і конструювання складних модусів людської діяльності.

Структурування концептивного простору визначається параметрами національно-специфічної рефлексії: полімодусна діяльність людської свідомості специфічно осмислюється в різних лінгвокультурах. Структура такого простору обов'язково етнічно маркована, в зв'язку з чим представляється принципово важливим вибір імен концептів, що утворюють дану структуру.

Дискурсивний простір утворює багатомірну структуру, інкорпорує ряд взаємодіючих просторів, які узгоджуються з концепцією дискурсу як полімодусного феномену. Будучи динамічною структурою, дискурсивний простір визначається динамічними параметрами структурної відповідності і співвідношення складових його сутностей. З цієї причини моделювання феномену під розглядом здійснюється в термінах інтегрованого простору, що асимілює такі конститутивні простори, як концептуальне, категоріальне, стратегічне, ціннісне і номінативне.

Дискурсивний простір «WEATHER» представляє собою універсальну комунікативну систему, функціонування якої здійснюється засобом активації базової дискурсивної матриці, що репрезентує креативну діяльність людської свідомості. Презентація досліджуваного фрагменту англомовної картини світу відтворює внесок різностатусних лінгвістичних механізмів в оформленні ціле-орієнтованої діяльності. Природні явища переживаються англомовним соціумом в подійному аспекті, прив'язаному до життя. На даному ґрунті статус діагностуючих мають номінації, об'єктивуючі прості слова на позначення явищ природи. Етнокультурна специфіка планування набуває критеріальної значимості з точки зору організації мовної картини світу, бо ієрархічна структура діяльності повинна бути відображена в значеннях всіх мовних репрезентів «Weather Phenomena».

Еволюція дискурсивного простору «Weather Phenomena notions» похідна від еволюції базового концепту представленого у вигляді еволюційного семіотичного ряду. Специфіка історико-культурного осмислення базового концепту детермінується параметрами розвитку національного менталітету. Еволюційний розвиток дискурсивного простору здійснюється системними зв'язками і парадигматичними скріпленнями і здійснюється за типом збагачення первинної дискурсивної матриці новими прогресивними смислами.

Англомовна картина світу – результат національно специфічної категоризації і концептуалізації. Вона являє собою прототипічний образ світу, що конструюється колективною свідомістю англомовних культур. Головні ознаки англомовної картини світу відбиваються через призму прототипічних цінностей і знаходять своє відображення в системі прототипічних номінацій і дискурсивних стратегій.

Категоріальний простір дискурсу породжується і оформлюється на основі динамічної взаємодії різнорівневих категорій: понятійних, семантичних, граматичних, прагматичних і т. д. Форматуючи інформацію

в умовах релятивно розгортного дискурсу, ці категорії конструюють і експлікують можливі світи взаємодіючих суб'єктів, моделюють систему мовленнєвих актів і мовленнєвих подій і формують знакову сітку, що виступає умовою орієнтуючої і моделюючої діяльності людської свідомості. Категоріальна поліфонія дискурсивного простору віддзеркалює диференційовану різноманітність дискурсу реального світу, який включає ряд множин, як такі: 1) типізовані ситуації соціальної взаємодії, 2) учасники соціальної взаємодії, 3) соціальні норми і конвенції, 4) архетипічні образи і уявлення, 5) культурні значення і форми і т. п.

Разом з тим виявляється виправданим диференціювати категорії, які актуалізуються в процесі породження мовленнєвої події, в залежності від їх вкладу в формування глобальної когерентності дискурсу. Статус системоутворюючих отримують категорії адресата і адресанта і категорія інтенціональності, котра окреслює область взаємодії комунікантів. Саме тут відбувається взаємоперетин індивідуальних (етично маркованих) картин світу, що визначають наперед «коефіцієнт взаєморозуміння» в конкретній комунікативній ситуації. Окреслені вище категорії віддзеркалюють специфіку категоріального мислення і категоріальної поведінки мовної особистості в умовах мовленнєвої взаємодії і детермінують категоріальне наповнення дискурсу.

Ціннісний простір формується набором цінностей, що осмислюються в термінах аксіологем. Є підстави говорити про іллокутивне призначення аксіологем, бо аксіологічні смисли неминуче стають інструментом іллокутивного впливу. Активація аксіологеми в свідомості адресата узгоджує його дискурсивну концепцію з конвенцією адресанта і служить інтерсуб'єктивним базисом комунікації.

Інтерсуб'єктивне переживання аксіологеми з необхідністю ставить проблему порівнянності концептуалізуючих систем інтерагентів. Впізнання аксіологеми не рівнозначно її визнанню, причому діапазон може варіюватись від її повної прийнятності або неприйнятності до частково модифікованого осмислення. Те, що є цінністю для одного індивідууму, може трактуватись по-іншому його співбесідником. Тому виключну значимість набуває вибір мовної номінації, що об'єктивує ту чи іншу цінність: з альтуючих засобів позначення аксіологічного смислу обирається ідеологічно прийнятний варіант.

Стратегічний простір представлений сукупністю дискурсивних стратегій, які використовуються мовною особистістю з метою досягнення зумовленого перлокутивного ефекту. Стратегія як спосіб вирішення проблеми передбачає зіставлення намір і умов її реалізації, що зводяться до умов щирості в теорії мовленнєвих актів.

Селекція дискурсоутворюючої стратегії виконується адресантом, виходячи з культурного сценарію, приписуючого окремі стандарти соціальної взаємодії, галузі соціальної взаємодії, цінності, розділюваної учасниками цієї взаємодії, авторської програми впливу на адресата і специфіки вирішуваної проблеми.

Номінативний простір включає сітку мовних номінацій, що характеризують дискурсивний простір в смислі його типологічної визначеності. В рамках досліджуваного простору об'єднуються різнорівневі номінативні одиниці у відповідності з їх функціональною спеціалізованістю.

Об'єктивуючи той чи інший фрагмент культурного універсуму, мовні номінації утворюють конфігурації – асоційовані (асоціативні) поля, що містять альтернативні зміни однієї й тієї ж ділянки реального чи можливого світу, внаслідок чого має місце варіативність оформлення простору соціальної взаємодії.

Номінації можуть бути класифіковані з точки зору їх діагностуючої цінності, ступеня асоційованості з базовим концептом і пріоритетності при конструюванні дискурсу. У відповідності до цих параметрів пропонується розрізнити ключові і асоційовані номінації [5, с. 31]. Перші є категоріальними позначеннями типізованих дискурсивних реалізацій, базові концепти і представляють собою найбільш рекурентний спосіб позначення даного простору. Асоційовані номінації онтологічно не належать відповідному простору, вони переносяться туди з інших онтологічних світів за принципом їх функціональної еквівалентності ключовій номінації і конгруентності змісту продукованого дискурсу.

На основі вище відзначених параметрів ми розглядаємо наступні типи дискурсивного простору «Weather Phenomena» на основі ілюстративного матеріалу. Смысл дискурсивного простору полягає в тому, щоб представити деякий виклад речей в об'єктивному світі. З цієї причини тексти із словами на позначення погодних явищ конституюються так, що їх цільове призначення полягає в тому, щоб певним чином кваліфікувати ділянку культурного універсуму.

Оцінна риса дискурсу потребує супутніх іллокуцій. Ними стають експресиви, які співвідносять інформацію, що транслюється з емоціональними переживаннями інтерактантів. Звідси витікає дискурсивна значимість прагмем – слів, об'єднуючих предметність і оцінність (термін М. Н. Ейнштейна). Інтеракції організують обмірковування світу в діалоговому режимі. Діалог характеризується різноманітністю структурно- і смислоутворюючих моделей. Наррації розглядаються як фундаментальна культурна діяльність. Вони формують засоби бачення світу, характеризуються лінійною структурою, в якій різні сегменти репрезентують різні види інформації. Кожний сегмент виконує власну функцію всередині наррації. Отже, концепцію адресанта можна визначити як транслятор досвіду переживання дійсності з паралельною його оцінкою, а концепцію адресата – як реципієнта досвіду. Головною дискурсивною стратегією стає стратегія (інтер)суб'єктивного переживання досвіду, а ключовими номінаціями – словами на позначення погодних явищ, що конструюють досвід в параметрах його темпоральної організації.

Еволюційна складова визначає методологічні основи для розгляду дискурсивного простору в термінах історичної системи, змістовна

сутність якої похідна від змісту культурно-історичних сценаріїв і специфічно співвідносних з цими сценаріями типів мислення.

В силу принципового зв'язку історичних процесів із самосвідомістю [18, с. 253] можна зробити висновок, що етапи становлення дискурсивного простору з необхідністю корелюють із етапами вдосконалення менталітету особистості, ускладнюючи її рефлексії і структури. Ця кореляція має взаємо направлений і взаємо детермінуючий характер. Мовна особистість оформляє дискурсивний простір в залежності від типу соціальної свідомості, котре проявляється по-різному в залежності від того чи іншого періоду розвитку природно-історичних процесів. Одночасно дискурсивний простір моделює і мовну особистість, конгруентну конкретній історичній епосі.

Рушійним фактором еволюційного розвитку дискурсивного простору, так само, як і еволюційного розвитку будь-якого соціального організму або явища, є криза. На певному етапі історичного розвитку соціуму прототипічна мовна особистість виявляється неадекватною соціальної системі, що розвивається, збереження внутрішнього протиріччя, котрої вимагає трансформація особистості, тобто по-суті свідомості нової особистості, що розробляє нові способи форматування інформації в процесі соціальної взаємодії. Змістом кризи стає розузгодження концептуалізуючих систем. Локальне розузгодження концептуальних механізмів породжує протиріччя і, як, наслідок, – кризу глобальної ситеми – лінгвокультурологічної парадигми. Роль кризи як триггерного механізму, що запускає крупно масштабні парадигмальні зміни, досліджена на прикладі наукової парадигми Г. Куном [19, с. 169].

Криза ініціює зміну культурно-історичного сценарію, що з необхідністю видозмінює ідеологічне і лінгвістичне оформлення дискурсивного простору, відбувається дискурсивне зрушення, яке полягає в ротації центральних і периферійних елементів, а також в притягненні інших елементів, які належать іншим областям знань. Криза вирішується механізмом, який гармонізує мовну особистість і сучасну їй епоху. Складання векторів розвитку мовної особистості і історичної епохи пере моделює простір соціальної взаємодії, котрий збагачується новими культурологічними фреймами і новими параметрами мовної особистості.

Отже, ми прийшли до наступних висновків: теоретичне моделювання мовного образу світу визначається онтологічними характеристиками концептуальної тріади картини світу: картини світу – мовна картини світу – національна мовна картини світу. Репрезентуючи головні формати, в яких здійснюється соціо- і лінгвокреативна діяльність людської свідомості, вище означена тріада семіологічно впізнана, історично і культурологічно мотивована і маркована.

Список використаної літератури

1. Колшанский Г. В. Объективная картина мира в языке и познании / Г. В. Колшанский. – М. : Либриком, 2012. – 120 с.

2. Корнилов О. А. Языковые модели мира. Уровни значения, обозначения и смысла / О. А. Корнилов // Россия и Запад: диалог культур – М., 1996. – С. 231 – 240. **3. Леонтьев А. А.** Формы существования / А. А. Леонтьев // Психолингвистические проблемы семантики – М., 1983. – С. 5 – 20. **4. Серебренников Б. А.** Язык отражает действительность или выражает ее знаковым способом? Как происходит отражение картины мира в языке? / Б. А. Серебренников // Роль человеческого фактора в языке: Язык и мышление – М., 1988. – С. 21 – 24. **5. Казыдуб Н. Н.** Дискурсивное пространство как фрагмент языковой картины мира (теоретическая модель): автореф. дис. на соиск. уч. степени док. филол. наук: спец. 10.02.04 «Германские языки» / Н. Н. Казыдуб. – Иркутск, 2006. – 34 с. **6. Залевская А. А.** Слово в лексиконе человека. Психолингвистическое исследование / А. А. Залевская. – Воронеж : Изд-во ВГУ, 1990. – 205 с. **7. Robinson R.** The Favor / R. Robinson // English Learners' Digest. – 2003. – № 18. – p. 12 – 13. **8. Pilcher R.** The Blue Bedroom / Pilcher R. // English Learners' Digest. – 2004. – № 3. – p. 12 – 13. **9. Taylor B.** A Sudden Change of Heart / Taylor B. – London : Harper Collins Publishers, 1999. – 333 p. **10. Мечковская Н.** Семиотика: Язык. Природа. Культура : курс лекций / Мечковская Н. – М. : КДУ, 2004. – 432 с. **11. Oxford Advanced Learner's Dictionary of Current English** / [ed. by A.P. Cavil]. – 4th edition. – Oxford : Oxford University Press, 1989. – 1540 p. **12. Попова З. Д.** Очерки по когнитивной лингвистике / З. Д. Попова, И. А. Стернин. – Воронеж : Истоки, 2001. – 192 с. **13. Урысон Е. В.** Душа, сердце и ум в языковой картине мира / Е. В. Урысон // Путь. Международный философский журнал. – 1994. – №6. – С. 219 – 231. **14. Кубрякова Е. С.** Проблемы представления знаний в современной науке и роль лингвистики в решении этих проблем // Язык и структуры представления знаний / Е. С. Кубрякова. – М., 1992. – С. 4 – 38. **15. Acimen A.** Cat's Cradle / A. Acimen // English Learners' Digest. – 2001. – № 12. – p. 12 – 13. **16. Hoeg P.** Miss Smilla's Feeling For Snow / P. Hoeg. – London : Flamingo, 1993. – 410 p. **17. Дейк Т. А. ван.** Язык. Познание. Коммуникация / Т. А. ван Дейк; [сост. В. В. Петрова]. – М. : Прогресс, 1989. – 310 с. **18. Лотман Ю. М.** История и типология русской культуры / Ю. М. Лотман. – СПб. : Искусство-СПб., 2002. – 769 с. **19. Кун Т.** Структура научных революций / Т. Кун [пер. с англ. В. Ю. Кузнецов]. – М. : АСТ, 2001. – 608 с.

Федаюк П. О. Дискурсивна складова мовного образу світу

У пропонованій статті розглядаються відмінності між термінами «картина світу» і «мовна картина світу». Автор акцентує увагу на тому, що мова не створює свого окремого від людини світу, але в мовному знаку закріплюються і реалізуються результати його відтворення. Дане положення проаналізовано на основі англomовної картини світу, в якій виділено дві складові: дискурсивний простір і семантичний простір, визначено функції і характеристики картини світу і дискурсивного

простору як фрагменту мовної картини світу, змодельовано структуру лексичних одиниць, що позначають погодні явища.

Ключові слова: концептуальна картина світу; мовна картина світу; принцип семантичного поля; дискурсивний і семантичний простір.

Федаюк П. А. Дискурсивная составляющая языкового образа мира

В данной статье рассматриваются различия между терминами «картина мира» и «языковая картина мира». Автор акцентирует внимание на том, что язык не создает своего отдельного мира, но в языковом знаке закрепляются и реализуются результаты мыслительной деятельности человека. Данное положение проанализировано на основе англоязычной картины мира с помощью выделения в ней двух составляющих – дискурсивного пространства и семантического пространства, определены их функции и характерные черты, смоделирована структура лексических единиц, обозначающих погодные явления.

Ключевые слова: языковая картина мира, концептуальная картина мира, принцип семантического поля, дискурсивная и семантическая составляющие.

Fedayuk P. A. Discourse Constituent of the Language Picture of the World

Like other inquiries central to human experience, questions about language and how it functions are not new to the twenty-first century. Despite the availability of a sufficient amount of investigations devoted to the study of thinking, language, speech and their functions, some questions remain unsolved. Now new scientific paradigm is concentrated among cognitive and nominative schools, which are aimed at world perception of a separate man, social or ethnical group. Such terms as picture of the world and language picture of the world have come to be used both in everyday speech and in science. The emphasis is laid upon language as sign system, which only resembles human process of thinking but doesn't make up the world of its own. In this article the English picture of the world is analyzed on the basis of its two constituents: discourse and semantic spaces. Their functions and characteristic features as being elements of some higher unit are given. This article is devoted to singling out discourse and semantic peculiarities of lexical units denoting weather phenomena in present-day English.

Key words: picture of the world, language picture of the world, conceptual picture of the world, discourse space, semantic field principle.

Стаття надійшла до редакції 04.02.2013 р.

Прийнято до друку 30.05.2013 р.

Рецензент – д. філол. н., проф. Левицький А. Е.